

Odnos literatura–film na slovenskem

(Stanko Šimenc: *Slovensko klasično slovstvo v filmu – Ljubljana 1979*; Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega 80, 174 strani.)

Jubilejni 80. zvezek prikupne in koristne knjižnice Mestnega gledališča ljubljanskega prinaša Šimenčevo razpravo o slovenskem klasičnem slovstvu v filmu, avtorjevo magistrsko nalogo na ljubljanski filozofski fakulteti. Šimenc – po izhodiščnem študiju slavist – se že dolgo posveča filmski publicistiki in med redkimi je utiral tudi gazi filmske vzgoje na Slovenskem (Pibernik-Šimenc: *Filmski ABC – poskus učbenika*, Kranj 1963; Šimenc: *Pot v filmski svet*, Ljubljana 1968).

V pričujoči razpravi je Šimenc raziskal odnose med domačo »staro« književnostjo (dela, objavljena do 1941) in »novim« filmom (filmi od 1953). Literatura, iz katere so izhajali filmski scenariji, je po nastanku (dobi) ali stilni označenosti troja: a) (stari) realizem: Kersnik, Tavčar, Finžgar; b) moderna: Iv. Cankar, Iz. Cankar; c) socialnokritični realizem: Prežihov Voranc, Kranjec, Ingolič, Kosmač.

Avtorja zanimajo »razlogi, ki so narekovali prenos teh literarnih del v film« in »katere lastnosti te literature so spodbudile transpozicijo: morda t. i. mimetični teksti, ki (psevdo) vizualno že realizirajo življenje v literaturi;

– morda besedila, ki so po svojem sporočilu (ali nekaterih sestavinah tega sporočila) blizu našemu času;

– morda popularnost literarnih del;

– morda pa kaka lastnost literarnega dela, do katere je filmski avtor čutil posebno afiniteto.«

Razprava je razdeljena takole: po ravno pravnem informativnem uvodu, ki se dotika tako teoretičnih (primerjalno estetskih ipd.) kot zgodovinsko razvojnih vprašanj tujega in domačega filma, se loti Šimenc slovenske scenaristike. Avtorje scenarijev deli takole: a) pisatelji, ki so predelovali svoja dela (npr. C. Kosmač, I. Potrč, B. Zupančič, T. Partljič), b) pisatelji, ki so predelovali dela drugih avtorjev (npr. I. Potrč, I. Ribičič, A. Hieng, V. Zupan), c) filmski in drugi publicisti (H. Grün, M. Brezovar, V. Koch, M. Slodnjak), č) režiserji, ki so sodelovali s scenaristi ali pisali scenarije ali pisali scenarije za filme, ki so jih

kasneje režirali sami (npr. J. Gale, B. Stupica, J. Kavčič, I. Pretnar, F. Kosmač, B. Hladnik, F. Štiglic, A. Hieng, V. Duletič, M. Klopčič). Avtor navaja vse scenarije, dosegljive v knjižni ali revialni obliki, ter tudi nahajališča scenarijev v rokopisni (tipkopisni) obliki.

Iz naslednjega poglavja Načrt za raziskavo smo že navedli vodilne misli (razlogi, ki so narekovali prenos literarnih del v film itd.).

Središče razprave zavzema poglavje Slovenska klasična literarna dela v filmu. Avtor obravnava naslednja literarno filmska dela: Jara gospoda, omnibus Tri zgodbe (Slovo Andreja Vitužnika, Na valovih Mure, Koplji pod brezo), Tistega lepega dne, Samorastniki, Lucija, Amandus, Na klancu, Ljubezen na odoru, Cvetje v jeseni, Povest o dobrih ljudeh, Idealist, Iskanja. Metodološko se drži Šimenc naslednje primerne linije: oznaka literarne osnove, oznaka scenarija po literarni osnovi, primerjava med zvrstema oz. medijema, poskus ocenive izdelka (omemba kritike, odziv gledalcev, lastna ocena). Pri filmih najdemo celotni »kolofon«, t.j. izčrpane podatke o filmskih ustvarjalcih in tehničnih posameznostih. Mimogrede se nam tako razkriva tudi zgodovina slovenskega filma od začetka (v uvodu omenja avtor tudi prva slovenska filma (predvojna): V kraljestvu Zlatoroga (1931) in Triglavske strmine (1932) pa do ekrinizacije potopisno esejističnega romana Iz. Cankarja S poti (Iskanja, 1979).

V krajšem poglavju Zaključki avtor povzema nekatere svoje misli in ocene.

Moreno se strinjati s Šimenčevo oceno, da sta se književni podlagi najbolj »približala s svojo izvirno in suvereno podobo v filmskem mediju filma Cvetje v jeseni in Idealist, in sicer v poteku epske zgodbe, dialogu, osredotočenju na človeško pretresljive sestavine izvirnika kakor tudi v visoki kulturi filmskega izraza, ki se kaže še posebej v čutu za slikanje atmosfere in posluhu za ustvarjanje lirskih razpoloženj.«

Posebej dragocen s stališča informacije je tudi Dodatek. Tu navaja Šimenc seznam gledaliških (odrskih) dram, prirejenih po klasičnih slovenskih literarnih delih (do 1941), zatem seznam slovenskih oper, katerih libreti so napisani po slovenskih literarnih delih, sledi seznam radijskih (slušnih) iger, prirejenih po slovenskih literarnih delih (do 1941), serijo pa zaključijo še seznam slovenskih TV dram, prirejenih po slovenskih lite-

rarnih delih (do 1941). Kot dopolnilo najdemo še seznam vseh slovenskih filmov, posnetih po slovenskih literarnih delih (skupno 31). Knjižico zaključujejo potrebne opombe in pa bibliografija (izbor literature o predmetu in ocene o filmih).

Šimenčeva razprava so odlikuje za nazornostjo in zgoščenostjo. Trenutno predstavlja pravzaprav edini tako razsežni vir za obravnavano področje, kot taka pa je tudi temeljno izhodišče za nadaljnje raziskave.

Andrijan Lah
Ljubljana

Sprejem južnoslovenskega ljudskega pesništva v madžarskem slovstvu

(Fried István: A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban Kazinczytól Jókaiig. Akadémiai kiadó, Budapest 1979, str. 355).

Tudi v naših revijah sodelujoči madžarski slavist István Fried sestavno raziskuje madžarske stike s slovanskim svetom posebno v starejši dobi. V pričujoči knjigi Sprejem južnoslovenskega ljudskega pesništva v madžarskem slovstvu od Kazinczyja do Jókaija (t.j. od razsvetljenstva do začetka 20. stol.) je strnil nekatera svoja prejšnja raziskovanja ter jim dodal nova dognanja in spoznanja. Kot temeljit poznavalec stvarine je postavil delo v širok okvir, saj razpravlja v uvodnem poglavju o »nekaterih vprašanih historiografije naše jugoslavistike«, ki ga je razširil v naslednjem v prikaz uspehov madžarskih raziskavanj srbskohrvatsko-madžarskih slovstvenih vezi. Kot je navada pri Madžarih, označujejo kot »južnoslovanski« le srbskohrvatsko slovstvo in kulturo, zato se avtor ne dotika ne slovenske ne drugih narodov ljudske poezije. Saj se glede obsega tudi ne more primerjati zanimanje za srbskohrvatsko slovstvo s poznavanjem slovenskega, ki so ga pričeli prevejati v večjem obsegu šele po zadnji vojni.

Fried dobro pozna tako srbsko in hrvatsko slovstveno delo, kot tudi madžarsko, zato vzporedno prikazuje na obeh straneh zanimanje za ljudsko pesništvo doma in pri sosedih ter njegov vpliv na umetno slovstvo. Pri Madžarih je odkrivanje in poustvarjanje »ljudskega, ljudskosti« zelo staro ter predmet mnogih raziskav še dandanes, zato se rodi tudi zanimanje za ljudsko pesem sosedov zelo zgodaj. Zato so že v zadnjih desetletjih 18. stoletja madžarski slovstveni in jezikovni preroditelji (prav. F. Kazinczy in Kőlcsey) postavili srbsko ljudsko pesništvo za vzor svojemu jezi-

kovnemu in pesniškemu razvoju. Sevė je to prvo poznavanje posređoval Goethe s Hasanaginico, ki jo je Kazinczy prevedel v vzpodbudo svojim rojakom. Z velikim uspehom za osvežitve madžarskega slovstvenega klasicizma!

V poglavju o razsvetljenstvu je F. navedel vse, kar je bilo tisti čas pri Madžarih (tudi v tamkajšnjih nemških listih) pisanega o Srbih in Hrvatih, kar vse razčlenjuje in vrednoti s širših vidikov, posebno s pritegnitvijo nemškega slovstvenega posredovanja. Tu srečamo tudi I. Sándorja, o katerem je Fried pisal v naši reviji, pa J. Schusterja, ki je 1816 v Pešti izdal dopolnjenega Hacqueta, kar je avtor premalo pojasnil. Že ob koncu tega poglavja seznanja avtor z Mihályem Vitkovicsom, katerega posredništvu med obema kulturama in slovstvoma je namenjeno vse naslednje poglavje. V. je s svojim pesnjenjem udomačil pri Madžarih srbsko ljudsko pesništvo, ki je uveljavilo pri njih »srbsko maniro« in pripravil nastop romantike. Pravoslavni potomec Srbov, pišoč pesmi tudi v srbsčini, je ustvaril v svojem domu v pomadžarjujoči se Pešti literarno zbirališče. Sam se je pomadžaril, toda pisal tudi v srbsčini, kjer je prirejal – motive madžarskih pesnikov. Fried je obširno dosedanjo literaturo o njem, ki je ostajala bolj pri zunanjih dejstvih, dopolnil z najnadrobnejšimi raziskavami tako njegovega pesništva kot razmerja drugih pesnikov te dobe do sprejemanja srbske poezije v motivih in metriki (deseterec).

Potem ko je F. v posebnem poglavju o različicah »srbske manire« v t. i. reformnem obdobju madžarske kulture nadalje nadrobno prikazal, kako je južnoslovansko ljudsko pesništvo vzpodbujalo in opravičevalo domačo slovstveno »ljudkost«, je naslednje poglavje namenil prevemu knjižnemu prevodu »Srbskih ljudskih pesmi in junaških zgodb« (Pest, 1836), ki je delo Józsefa Székácsa. To je bilo sicer zamudniško glede na sprejem srbskih pesmi v ostali Evropi in ob mnogih dotedanjih prevodih le-teh v madžarskih revijah (tudi Székácsvih) je srbski vpliv že dosegel svoj nenavadni vpliv v madžarski liriki. Toda ti prevodi so bili boljši od dotedanjih, do druge izdaje je prevajalec še napredoval – v opombah in uvodu pa je pokazal tudi poznavanje srbske poezije in z vsem odmevom srbskohrvatske ljudske pesmi v Evropi. F. nadrobno razčlenja Székácsve prevode in jih vrednoti.

S podobno akribijo raziskuje avtor v naslednjem poglavju (Romantika, južnoslovansko ljudsko pesništvo, madžarsko slovstvo) razvoj madžarske narodnostne zavesti, poznavanje slovanskih slovstev pri Madžarih v tej dobi in predvsem Vukov vpliv – posebno po raznih evropskih prevodih – na nastanek ljudske smeri v njihovem